

Om *å* som infinitivpartikkel og ei grammatikk-teoretisk fundert leksikografisk formidling

Av Leiv Inge Aa

Artikkelen har to formål: å kartlegge den teoretiske statusen til «infinitivmerket» *å* og å argumentere for ei grammatikk-teoretisk fundert leksikografisk formidling. Etter tusenårsskiftet har *å* vorte grundig behandla både diakront og synkront, og det er ei viss semje om dei diakrone statusendingane: frå subjunksjon i norrønt til verbklitikon i eldre nynorsk tid til subjunksjon igjen frå nyare nynorsk og frametter. Den synkrone subjunksjonsstatusen blir som hjå Faarlund (2015) problematisert her og ein lågare plassert infinitivpartikkel foreslått. Parallelt med den nye *å*-forskinga har det vorte produsert fleire leksikografiske spaltemeter i Noreg enn nokon gong før, og den grammatiske sida av leksikografien har vorte teoretisert. Hovudlinjer frå den grammatisk-leksikografiske litteraturen blir evaluert og med det eit mønster for leksikografisk formidling av grammatiske problem som *å* og andre funksjonsord fører med seg, foreslått. Hovudbodskapen er at ordartikkelen må vere både presis og open nok til å predikere unemnd empiri.

1. Innleiing¹

«Infinitivmerket» *å* er ikkje berre eit infinitivmerke. Sjølv om termen var etablert i skulegrammatikken gjennom mange år (og kanskje framleis er den folk flest brukar), er *å* brukt framfor meir enn verbformer i infinitiv. Derfor kan termen synast empirisk villeiande. I grammatiske innføringsbøker vart *å* omkategorisert til underordna konjunksjon / subjunksjon på 1980–90-talet; sjå t.d. Theil Endresen (1988), Nordgård

1. Eg vil takke *Maal og Minne* sine to anonyme fagfellar, som begge har kome med fruktbare teoretiske, empiriske og metodologiske innspel. Det same gjeld redaktør Hans-Olav Enger, som har bidratt mykje til å betre teksten både fagleg og formmessig.

& Áfarli (1990), Rønhovd (1993), Faarlund (1995). Seinare tilrødde òg Norsk språkråd [Språkrådet] (2005) subjunksjon som skulegrammatikk-term. «Infinitivsmärke» blir framleis brukt som nemning for enkeltordet *å* (jf. Mørck 2019), men sjeldnare som ordklassekategori. I ordbøker er det likevel først i dei siste åra at subjunksjonskategorien er tatt i bruk. I *Norsk Ordbok* (NO), band 12 (2016), vart *å* omtala som infinitivsmärke, og det står framleis i nettutgåva òg.² NAOB fører meir informativt opp «subjunksjon; tradisjonelt: infinitivsmärke» medan *Nynorskordboka* (NOB) og *Bokmålsordboka* (BOB) gjer om frå tradisjonell til nyare kategori i det pågåande revisjonsprosjektet (2018–23).

Samtidig med at ordbøkene har streva med å tilpasse seg den nye termtida, har det pågått mykje forvitneleg empirisk og teoretisk diakron og synkron *å*-forskning i Noreg. Frå kring tusenårsskiftet til i dag er det fleire som kastar lys over den diakrone og synkrone statusen til *å*, og sjølv om det er usemje om detaljane, er det ein viss konsensus om at *at/å* har gjennomgått ei statusendring frå subjunksjon i norrønt til å bli grammatikalisert til *v*-klitikon i eldre nynorsk for så å bli degrammatikalisert til subjunksjon i nyare nynorsk igjen. Men som vi skal sjå, er heller ikkje den synkrone subjunksjonsstatusen uproblematisk og openberr.

Ut av dette spring det to hovudperspektiv som eg vil sjå nærmare på her. For det første vil eg prøve å avklare den synkrone statusen til *å*. Det vil eg gjere gjennom både den føreliggande diakrone og synkrone *å*-forskninga, og gjennom data som Språksamlingane kan bidra med og *har* bidratt med under mitt eige arbeid med det relevante ordbokoppslaget i NO. For det andre vil eg reise meir prinsipielle spørsmål om kva som er ei ordboks oppgåve å formidle om funksjonsord. Det mest interessante med funksjonsorda er kanskje dei grammatiske strukturane orda inngår i, snarare enn funksjonsordet åleine. På den måten kan sjølv ordbokoppsettet, som krinsar om einskilde oppslagsord, synast paradoksalt i desse tilfella. Og når grammatikken er studieobjektet, er det ikkje berre dei frekvente bruksmønsterane som er viktigast å dokumentere – men òg den marginale grammatikken. «Ytterkantane» rissar opp skiljet mellom

2. NO-arbeidet pågjekk over så mange år (dei trykte bøkene kom mellom 1966 og 2016) at både ordtilfang og terminologi endra seg undervegs. Faarlund (2010: 314) meiner at 2014-prosjektet på 2000-talet kunne tatt i bruk dei nye termene frå *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund, Lie & Vannebo 1997) medan Aa (2011: 264) argumenterer for at ein burde fullføre papirutgåva med dei gamle ordklassenemningane, men kunne vurdere ei moderat omlegging i nettutgåva.

mogleg og umogleg språk, i dette tilfellet kva som er gangbar norsk og ikkje. Deskriptive ordbøker må definitivt ta ansvar for å beskrive ytterkantane medan normative ordbøker i større grad fremjar prototypisk bruk. Derfor har vi ein potensiell konflikt eller eit paradoks her som framfor alt leksikografar må ta stilling til. Men òg språkfagkunnige ordbokbrukarar bør vere merksame på kva ei ordbok kan, vil og eventuelt bør formidle.

I del 2 vil eg presentere sentrale data som danner grunnlaget for dei ovannemnde problema. Del 3 tar føre seg *å*-forskning frå sirka dei 20 siste åra (3.1), og tilsvarende tidlegare forskning på funksjonsordframstillingar i ordbøker (3.2). I del 4 utdjupar eg to grammatiske ytterkantar ved *å* som ordbøker òg må ta stilling til. I somme tilfelle tar ikkje *å* infinitiv i det heile (og «infinitivsmerke» er såleis utelukka), og i andre tilfelle står *å* bakom setningsadverbiala (og subjunksjonskategorien er problematisk). I del 5 tar eg desse problema vidare i ein leksikografisk kontekst og spør korleis ordbøker skal formidle grammatikk. Eit generelt svar er at dei uansett teoretisk innretning bør etterstreve ein open og predikerande artikkelstruktur. I del 6 rundar eg av.

2. Noko av *å*-mangfaldet – sentrale data

Å står i ei rad ulike konstruksjonar, og eg vil her skissere noko av mangfaldet, men legge vekt på eit utval av dei dataa som er mest sentrale for diskusjonen. *Å*-mangfaldet kjem tydeleg til uttrykk i dokumentasjonsordbøker, der mange og ulike bruksdøme er samla kompakt. Det vanlegaste for *å* er å innleie infinitivskonstruksjonar, noko som er empirisk udiskutabelt og sjølvstøtt opphavet for termen og den tidlegare ordklassen *infinitivsmerke*. I NO syner dei første døma infinitivskonstruksjonen som objekt (1a), subjekt (1b) og predikativ (1c) i hovudsetninga.

- 1) a. Ingen torde å yppe seg (NO, tyd. A1).
- b. Å trøste enke var eit kjent ord (NO, tyd. A2)
- c. Kvinnfolk e vel ikkje heilt å stola på! (NO, tyd. A4)

Eit teikn på at *å* innleier infinitivskonstruksjonen og ikkje er eit verbklikton, får vi straks infinitivskonstruksjonen er splitta. Døma i (2) er henta frå *å* (A16) i NO; (2a–c) svarar utanom splittinga til den same syntaktiske

bruken som i (1a–c). Oftast blir infinitivskonstruksjonen splitta av ein negasjon, men ikkje alltid, jf. (2b, d). Og oftast er han splitta av eitt ord, men av og til av ein frase, jf. (2d).

- 2) a. Ho lova å ikkje seia noko (NO, tyd. A16a)
- b. Å framleis gi høve til ein tredjedel privat eige står i strid til konsolideringsmodellen (NO, tyd. A16b).
- c. Det beste for sjelefreden er å ikkje ha noko meining (NO, tyd. A16d).
- d. Her må ein ringje på for å i det heile kome seg inn døra (NO, tyd. A16e).

Når NRG tok i bruk subjunksjonskategorien, var det mellom anna fordi kontrollinfiniteivar som i (1) har mykje til felles med finite *at*-setningar. I infiniteivar er det vanleg å rekne med eit usynleg subjekt (ofte markert som PRO) som er tolkbart frå konteksten. I (2a) er PRO kontrollert av subjektet *ho* i oversetninga (jf. NRG: 998). Vidare har infinitivssplitt rådd i norsk lenge og dominerer over ikkje-splitt (meir om dette i 3.1). Gitt at *å* er subjunksjon, skulle ein vente at ordet hadde fleire oppgåver enn å innleie infiniteivar. NRG legg likevel ikkje opp til det, men lanserer i staden ei skriftspråkleg avgrensing som blir dobbelt problematisk dersom ein inkluderer munnleg norsk:

Infinitivskonstruksjonar er konstruksjonar med verbalet i infinitiv og med *å* som innleiarord. Dette er einaste moglege innleiarord, og subjunksjonen *å* har heller ikkje andre funksjonar i språket enn å innleie infinitivskonstruksjonar (NRG: 994).

For det første er *te* 'til' tradisjonelt brukt dialektalt framfor infiniteivar mange stader vestpå (Aasen 1850, 1873, NO *til*, tyd. C11), og som vi ser i (3), kan *å* innleie meir enn infinitivskonstruksjonar. Her følger ei partisippform av verbet, som dessutan har kontrafaktisk innhald. Døme som (3) er veletablerte i norsk; det eldste dømet eg har funne, er (3a) (frå *Syn og Segn* 1911; *Setelarkivet*, SA³). Eit enkelt søk i *Nynorskorpuset* gir oss dessutan mange tilslag både frå skjønnlitteratur og sakprosa. (3b) er frå

3. Denne og dei tre *Språknytt*-kjeldene rett nedanfor er søkbare i *Setelarkivet*; sjå SA under «Ordbøker og andre empiriske kjelder» etter den faglege litteraturlista.

avisa *Strilen* (1984).⁴

- 3) a. Hadde dette synet kome til å rådt, då hadde dei europæiske stor-
samfund fått ein organisk vokster (NO, tyd. B1a)
- b. Det skulle vore hyggeleg å møtt henne att (NO, tyd. B1b)

I NO er desse døma plasserte i ein felles kategori med skildringa «fram-
for partisipp (el konjunktiv), serl med kontrafaktisk innhald», ei skildring
som Askedal (2016) kritiserte, men som Wetås & Aa (2017) forsvarte.
Askedal forfekta (til liks med t.d. Norsk språkråd i *Språknytt* 2/1984: 19;
SA) eit tradisjonelt syn med ein underforstått og stroken infinitiv. Men
Eide (2011) syner at kontrafaktiske partisipp kan stå i finitt V₂-posisjon
i andre samanhengar, dvs. i C i eit standard CP–TP–VP-system.⁵ I (4a)
er det ikkje mogleg å tenke seg eit stroke hjelpeverb; det går ikkje opp,
som synt i (4b).

- 4) a. Da _Cfått du en anna opplevels (Oppdal; Ommeren 2010)
- b. Da _Chadde du fått ... → *Da _____ du fått ...

Eide (2005: 374; 2011: 2) meiner at det kontrafaktiske partisippet er ein
konjunktiv som berre har form eller ser ut som partisipp; V₂-distribusjo-
nen gjer det faktisk uråd å kategorisere *fått* i (4a) som partisipp. Truleg er
vi her i skjeringspunktet mellom det normative og det deskriptive i den
norske grammatikken. Sandøy (1991) koplar liknande døme eksplisitt til
føringar i den normative skulegrammatikken. Vi får innprenta i skulen
at *å* må ta infinitiv, og det påverkar òg informantar i relevante utspørjingar.

4. Liknande finn ein òg i færøysk. (i) er henta frå nettavisa *Dimmalætting*
(<https://dimma.fo>, 08.10.21). Takk til eine fagfellen for denne merknaden.
(i) Vit áttu at havt vunnid 10–1 í Landskrona.
5. For dei som er ukjende med dette systemet, finst det ei enkel og fin innføring i Åfarli
(2019). Der blir modellen sine føremoner òg jamførde med Diderichsen sitt tradis-
jonelle feltskjema. Grovt (men litt unøyaktig) kan vi seie at C-frasen (CP; C = eng.
complementizer 'subjunksjon') svarar til setningas forfelt, T(empus)-frasen til midt-
feltet (der verbet ev. blir tilordna tempus) og V(erb)-frasen til predikatet (hovud verbet
med objekt og predikatsadverbial). CP–TP–VP modellerer setninga hierarkisk (ulikt
feltskjemaet), og kvar av frasane har ein kjerne. Kjernen i CP er C, og dette er posis-
jonen til subjunksjonen i undersetningar og V₂-posisjonen i hovudsetningar (dit det
finitte verbet flyttar). At subjunksjonen og det finitte verbet «konkurrerer» om den
same posisjonen i setninga, kjem ikkje fram av feltsjemaanalysen.

Sandøy meiner at skuleidealet gjer «at vi til dels mistar språkkjensla for morsmålet på dette punktet» (s. 259). Som Wetås & Aa (2017) syner, går den normative koplinga mellom *å* og infinitiv tilbake til Aasen (1864) (og kanskje lenger òg), der han m.a. påpeiker at ein bruk som i (3) finst i dialektane, «men den er noget uformelig og burde neppe innføres i skrift, hvor man hellere maa bruge det fuldkomne Infinitiv ...» (§ 324, anm.). Deskriptivt er det ikkje råd å snakke om eit infinitivsmärke her, og skal ein likevel forfekte det, tilslører ein eit viktig register vi har som norske morsmålsbrukarar, i skrift. Det gjer etter mitt skjøn skriftspråket fattigare. Særleg bør ein ha dette i mente for nynorsken sin del, dersom språket i det heile skal ha kontakt med folkemålet og si eiga skrifthistorie. Nynorskskrivarar inkluderer sjølvsagt talarar med ulike dialektar og såleis med ulike internaliserte grammatikkar. Denne skrivaren er vestlending, og for eigen del er døma i (3) heilt gjengs medan (4a) er umogleg. Vi må ta høgde for at nynorsk lar seg realisere med ulike grammatiske system. Om statusen til *å* er ulik i dei ulike systema, kjem vi tilbake til i del 4.

Det finst òg data som ulikt (2) og (3) gjer subjunksjonskategorien problematisk. Dei mest konvensjonelle døma som talar imot, er «ikkje-splitta» infinitivkonstruksjonar (5a), som jamvel har vore det normativt tilrådde i skrift i mange år. Det må sjåast i samanheng med at dette er i pakt med det danske mønsteret. Norsk språkråd rådde ifrå splitting i *Språknytt* (3/1981: 11; SA) medan dei differensierte mellom bokmål (ikkje-splitt) og nynorsk (splitt) ti år seinare (*Språknytt* 2/1991: 19; SA). Her syntest ein altså å meine indirekte at ikkje-splitt er danskavleidd medan splitt er vanlegare i norsk folkemål. I alle høve er (5a) fullt mogleg norsk, og då er det problematisk å kategorisere *å* som subjunksjon (C) her. Grunnen til det er at det er umogleg å legge til eit setningsadverbial, *aldri*, på tilsvarende plass, dvs. fremst, i den finitte *at*-setninga i (5b) (setningsadverbialalet kan med andre ord ikkje adjungerast til CP). Begge døma er henta frå Faarlund (2015).

- 5) a. Eg kan ikkje lova [aldri å gjera det igjen].
 b. *Eg kan ikkje lova [aldri at eg skal gjera det igjen].

Åfarli & Eide (2003) meiner at vi med dette har to ulike *å* i norsk, noko vi kjem tilbake til i 3.1. Faarlund (2015) bidrar med endå fleire døme som problematiserer subjunksjonskategorien. I (6) har vi dobbelførekomstar av *å*, som nok må reknast som uformelt, men som i alle fall er attesterte.

Døma er igjen Faarlund sine.⁶

- 6) a. Ønsker du å garantert å bli rik, ...
- b. Da er det å bare å glede seg ...
- c. Arbeidsplassen tjener mer på å faktisk å ha folk på jobb.

Til slutt vil vi nemne tilfelle der *å* ikkje tar eit verb i det heile. Dette òg må reknast som uformelt, men er slett ikkje uvanleg munnleg. (7) er kanskje likevel mindre aktuelt for skriftleg norsk.⁷ Døma er henta frå Aa (2014: 137); begge er frå SA.

- 7) a. For itte å nevne hvis en skulle ha vøri nødt til å opp på potta om natta.
- b. Ho kjælttest ('var redd for') å ut etter det var mørkt.

Av døma vi skal omtale vidare, har vi då frekvente og konvensjonelle (1), der ein infinitiv følger etter *å*, og likeins frekvente (2), der eit setningsadverbial følger etter *å*. Døma i (3) er mindre frekvente, men viktige når vi skal avklare statusen til *å*, som her ikkje tar infinitiv i det heile. I (5) og (6) har vi høvesvis litt og veldig mykje mindre frekvente døme enn i (2), men til liks med døma i (3) må vi ta omsyn til desse òg. Her kan ein spørje seg i kor stor grad slike ytterkantdøme skal inkluderast i ein teoretisk diskusjon. Det kjem nok m.a. an på kva ein forstår med *språk*. I generativ grammatikk er ein primært interessert i å forstå det internaliserte språket (I-språket) hjå den einskilde språkbrukaren, og frekvens blir då mindre viktig. Korpusdata svarar til fleire språkbrukarars «E-språk» og vil ikkje åleine avsløre dei grammatiske moglegheitene hjå den

6. Faarlund har hausta sine data frå internett (Google), noko fleire har diskutert både kvalitative og kvantitative problem med. I dette tilfellet er dei kvalitative problema mest påtrengande. Schütze (2010: 210) understrekar at ein ikkje alltid veit kven som står bak einskilde nettførekostar, ein veit då heller ikkje kor representativ ein førekomst er, dvs. om fleire vil godta den same setninga. I prinsippet gjeld det siste for (talespråks)korpustreff òg (Aa 2015b: 124).
7. Vi har òg variantar der ein *å* + preposisjon tilsynelatande er koordinert med ein vanleg verbfrase, jf. (i) (frå <https://nasjonalparken.no>; takk til eine fagfellen for dømet).
 - (i) Neste dag stekte sola på teltet tidlig så det bare var å opp og fyre på vatn til havregryna.

Her kan ein kanskje tydelegare enn i (7) sjå føre seg *å opp* som ein «verblaus verbfrase», men ein analyse utan usynleg verb kan fint forsvarast.

einskilde (jf. Fanselow, Féry, Vogel & Schesewsky 2008: 4). I leksikografien er ein tradisjonelt mindre opptatt av språket som ein individuell og internalisert storleik. Eg legg likevel vekt på å inkludere «mentalt funderte ytterkantar» når eg skal prøve å konkludere med den *teoretiske* statusen til *å* i del 4. Leksikologisk forskning verken kan eller bør vere teoretisk eller metodologisk einsarta. Tvert imot må ein fundere beskrivinga av grammatiske ord grammatikkteoretisk dersom ein skal ta på alvor å beskrive denne delen av ordtilfanget òg.

3. Tidlegare blick på *å* spesielt og funksjonsord i ordbøker generelt

I denne bolken vil eg diskutere nokre tidlegare arbeid om *å* spesielt (3.1) og tidlegare funksjonsorddiskusjonar i skjeringspunktet mellom grammatikk og leksikografi (3.2). Dette samsvarar òg med rekkefølga på diskusjonsbolkane etterpå, der det *å*-spesifikke blir diskutert i del 4 og overordna grammatiske ordbokimplikasjonar i del 5. Målet er såleis todelte, men må sjåast i samanheng: å få avklara grammatiske eigenskapar ved *å* og å diskutere korleis dette og annan grammatikk kan formidlast i leksikografien.

3.1 *Grammatisk kategorisering og forskning på diakron og synkron bruk av å*
Som nemnt i innleiinga (del 1) vart *å* omkategorisert til subjunksjon i løpet av 1980–90-åra i grammatisk innføringslitteratur. Faarlund si korte morfologiinnføring kan illustrere overgangen. I førsteutgåva (1988: 38) er *å* berre omtala som infinitivmerke medan i andreutgåva (1995) er ordet plassert blant subjunksjonane (s. 32), slik Rønhovd (1993: 89) hadde gjort to år i førevegen. Men ein fann òg nemninga «(underordnande) konjunksjon» alt hjå Theil Endresen (1988: 133)⁸ og Nordgård & Åfarli (1990: 117). Som det går fram av forordet i Faarlund (1995), var systemet der tilpassa NRG (1997), som var under arbeid samtidig. Og NRG vart sjølvstøtt ein referanse alle må forhalde seg til på ein eller annan måte. Det gjorde òg Norsk språkråd [Språkrådet] (2005) når dei utarbeidde termar til bruk i

8. Theil Endresen (1988) er morfologikapittelet i 3. utgåva av *Språkvitenskap. En elementær innføring* (Gram Simonsen, Theil Endresen & Hovdhaugen 1988). I dei to første utgåvene av same boka (Hovdhaugen 1978 og Bjorvand, Hovdhaugen & Gram Simonsen 1982) er infinitivmerket verken nemnt som eigen ordklasse eller blant dei underordna konjunksjonane.

skuleverket. Der er *å* likeins subjunksjon. Vi ser òg at subjunksjonskategorien var etablert i fleire innføringsbøker rundt tusenårsskiftet, som i Åfarli (1997: 150) og hjå dei ulike forfattarane i Bye, Trosterud og Vangnes (2003). Til saman er det derfor rimeleg å seie at *å* «offisielt» har ein synkron status som subjunksjon i norsk, og det er utgangspunktet vidare.

I det følgjande vil eg gjere greie for hovudtrekk i den diakrone utviklinga til *å*, før eg rundar av delkapittelet med Faarlund (2015, 2019) sine synkrone perspektiv. Kort fatta synest det å vere ein konsensus mellom Faarlund (2003, 2005), Myrvoll (2005) og Mørck (2019) om at *at/å* har gjennomgått ei statusendring frå subjunksjon i norrønt til å bli grammatikalisert til *v*-klitikon i eldre nynorsk, for så å bli degrammatikalisert til subjunksjon i nyare nynorsk igjen. Tidsgrensene er ikkje openberre, men Myrvoll og Mørck trekker den siste degrammatikaliseringsgrensa ein god del lenger tilbake (til 1700-talet) enn Faarlund opphavleg gjorde.

Holmberg & Platzack (1995) observerte ein konsekvent skilnad på ordstillinga i undersetningar mellom islandsk og eldre skandinavisk på eine sida og moderne skandinavisk på hi. I islandsk og eldre skandinavisk (med svensk som døme hjå dei) står det finitte verbalet framfor setningsadverbial, medan det står bakom i dei moderne fastlandsspråka. (8) illustrerer (frå Holmberg & Platzack 1995: 75, 77).

- 8) a. **islandsk:** að Jón keypti ekki bókinu.
 b. **svensk:** att Ulf inte köpte boken.
 c. **gamalsvensk:** at Gudz ordh kan ey vare j honom

Holmberg & Platzack analyserer forskjellen som at dei moderne fastlandsspråka manglar ei verbflytting forbi setningsadverbialet, ei flytting som islandsk framleis har etter gamalt.⁹ Poenget til Faarlund (2003) i

9. Dei ser dette i samanheng med at samsvarstrekket (AGR) må sjekkast lenger oppe i setninga. At det er ein samanheng mellom verbmorfologi og adverbposisjonar, stemmer ikkje for elvdalsk (Garbacz 2010) eller for mange språk globalt (Newmeyer 2005). Som såkalla *makroparameter* er derfor AGR-hypotesen falsifisert. Det kan òg diskuteras om han i det heile fungerer som ein deskriptiv regel for dei nordiske språka (minus elvdalsk), ettersom ein i norsk òg kan ha verbflytting forbi setningsadverbialet i *at*-setningar t.d. ved indirekte tale (i). Med andre subjunksjonar er dette meir problematisk (ii).
- (i) Han sa at Jon (hadde) ikkje (hadde) kjøpt boka.
 (ii) Han skulle feira dersom Jon (*hadde) ikkje (hadde) kjøpt boka.

Dermed kan *at*-setningar tilsynelatande ha ein dobbel CP-struktur (til subjunksjon

denne samanhengen er at skiftet òg viser seg i infinitivar:

- 9) a. **norrønt**: *at* + V + ADV
 b. **eldre nynorsk**: ADV + *å* + V

Norrønt *at* blir analysert som ein subjunksjon (generert i C), men infinitivkonstruksjonen blir ikkje splitta fordi verbet flyttar ut av VP. Sidan adverbet/negasjonen markerer kanten av VP (Adger 2003),¹⁰ er det klart at verbet blir verande, og *å* må likeins stå inni verbfrasen, klitisert til verbet.

Parallelt med den syntaktiske statusendringa har det skjedd ei fonologisk endring ved at rotvokalen har vorte lengd, runda og korta, og at konsonanten til slutt har falle bort (og vokalen har vorte lengd på nytt). Myrvoll (2005: 276) illustrerer prosessen som i (10).

- 10) /at/ > /a:t/ > /o:t/ > /ot/ > /o:/

Faarlund (2003) ser den fonologiske og syntaktiske endringa i samanheng, og han meiner at *at/aat* må ha vore eit sjølvstendig ord så lenge det var tyngd. Myrvoll viser til problem ved analysen og ser prosessane uavhengig av einannan; det siste steget i (10) har samanheng med eit allment *t*-bortfall. Her trekker han òg fram eit døme frå Teleman (2004) si melding av same Faarlund-boka, som syner at ordet har vore brukt som «infinitivmerke» med forma *å* i svensk òg, men utan at det nokon gong har vore grammatikalisert til eit klitikon. Svenske infinitivkonstruksjonar har stadig vore splitta, og «infinitivmerket» er såleis truleg best analysert som ein subjunksjon uavhengig av fonologisk form. Faarlund føreset dessutan at (9b) representerer «grunnrekkefølga», medan *å* + ADV + V har kome først på 1900-talet. Her opponerer både Myrvoll (2005: 277–278) og Mørck (2019: 109–110) med eintydige data som viser at infinitivkonstruksjonar har vore splitta i norsk mykje lenger. Mørck syner at den moderne varianten (med splitting) i alle fall har levd attmed

og finitt verb) som andre undersetningar ikkje kan ha.

10. Faarlund (2015: 4–5) syner at setningsadverb òg må kunne adjungerast til TP; sjå del 4. Same Faarlund (s. 5–6) syner likevel at norrønt *at* må forståast eintydig som subjunksjon.

den eldre nynorske varianten (utan splitting) sidan 1700-talet.¹¹ Gjennom dei siste hundreåra har vi då tilsynelatande hatt to variantar av *å*: éin som verbklitikon (11a) og éin som subjunksjon (11b). Som ein ser her, markerer negasjonen kanten av VP og er såleis venstreadjungert til den i begge tilfella, i tråd med det som vart sagt ovanfor. (11a) svarar elles til (5) og (11b) til (2).¹²

- 11) a. foreldra har valt [_{CP} [_{TP} PRO [_{VP} ikkje [_{VP} [_V [_{klit} å] [_V døypa]] bar-
net]]]] (NPK 2008; *Nynorskorpuset*)
b. ho lova [_{CP} [_C å [_{TP} PRO [_{VP} ikkje [_{VP} [_V seia] noko]]]]] (NO, tyd.
A16a)

Det er to innvendingar mot at *at/å* faktisk har skifta status, slik vi har gått ut frå ovanfor. Den eine er teoretisk, det andre empirisk. For det første kjem det an på korleis ein avgrensar kategorien subjunksjon. Det kan tenkast at det nettopp er subjunksjonen som er klitisert i eldre nynorsk (jf. (9b), dvs. at den fonologisk reduserte realiseringa ikkje endrar på kategorien utover det. Når Myrvoll (2005) og Mørck (2019) syner at splitting går lenger tilbake enn Faarlund (2003) først hevda, får vi ein heller kort mellomperiode der *å* er påstått å ha ein annan grammatisk status (som ikkje-subjunksjon). Og sidan kjeldematerialet i denne mellomperioden attpåtil er tynt, kan mangelen på ordstillinga i (9a) potensielt forklarast nettopp gjennom det mangelfulle tilfanget. Samla kan det altså reisast tvil om at *at/å* har skifta status «att og fram».¹³

Likevel sit vi att med to *å*-posisjonar i moderne norsk, slik at statusen til ordet ikkje er eintydig. Også Áfarli & Eide (2003) observerer dette, og dei forklarar dette utan å ty til ein klitiseringsanalyse. Heller meiner dei at *å* skal genererast i T i (11a). Det betyr like fullt at setningsadverbialet må adjungerast til TP som hovudregel, noko dei òg gjer konsekvent

11. I SA er det òg dokumentert splitting før 1900. I Aa (2014: 136) syner eg døme frå framstående landsmålsforfattarar som Arne Garborg og Aa. O. Vinje og hevdar at splittinga dermed må ha vore godt etablert i folkemålet i samtida. Garborg og Vinje bryt i alle fall med dansk syntaks.
12. Mørck (2019) brukar notasjonen I(inflexion)P i staden for T(empus)P, men eg held meg til TP her i representasjonen av moderne norsk (som hjå Áfarli 2019 og Áfarli & Eide 2003), der nettopp tempus er det relevante bøyingstrekket å sjekke for verbet. Det blir òg eit poeng for kategoriseringa av *å* lenger nede.
13. Takk til eine fagfellen for gode merknader her.

i systemet sitt.¹⁴ Det er eit liknande utgangspunkt Faarlund (2015) har når han skal forklare dataa med «dobbelte infinitivmerke», jf. (6) ovanfor; (6c) er gjentatt her som (12).

12) Arbeidsplassen tjener mer på å faktisk å ha folk på jobb.

Som i ikkje-splittkonstruksjonane hjå Åfarli & Eide (2003) kan ein her sjå føre seg at *å* først blir spleisa i T, men sidan blir kopiert til C, utan at den nedste kopien blir sletta. Dette kan såleis generaliserast til ein generell flyttings-/kopieringsregel, og det er det Faarlund (2015) gjer. Då vil *å* flytte til C i splittkonstruksjonar, der skilnaden frå (12) er at den nedste kopien blir sletta. Dette betyr at Faarlund ikkje stør den «offisielle» norske kategoriseringa av *å* som subjunksjon, men «infinitivmerke» er òg problematisk gitt døma i (3). Historisk sett er det kanskje ikkje urimeleg at vi har med to ulike *å* å gjere, men eg kjem til å argumentere for at dei berre er to ulike variantar av det same *å*-et (begge er genererte i T, men berre den eine flyttar til C).

3.2 Studiar av funksjonsord i ordbøker

Samtidig med at den nyare *å*-forskinga har pågått, har det vore reist både spesifikke og generelle problemstillingar om semantikken til og framstillinga av ulike funksjonsord i ordbøker. Eit tidleg arbeid i norsk samanheng som utforskar landskapet mellom lingvistisk teori og leksikografisk praksis, er Runde & Kristoffersen (2006) sin studie av *til*, som er gjord i ein kognitiv grammatisk tradisjon (jf. Langacker 1987). Eit overordna metodisk spørsmål dei stiller, er om det leksikografiske arbeidet med det som i stor grad er grammatiske problemstillingar, skal vere reint materialstyrt («nedanfrå og opp») eller teori- og hypotesestyrt («ovanfrå og ned»). Dei landar på den siste løysinga, noko eg kjem tilbake til og stør opp om i del 5. I artikkelen utforskar dei *til*-materialet spesifikt (med utgangspunkt i NOB) og preposisjonssemantikk meir generelt. Når dei fremjar ein leksikografisk struktur for preposisjonen, er det med utgangspunkt i kognitiv språkteori, der røyntslene våre med den fy-

14. Det må dei gjere så lenge dei reknar med at verbet prinsipielt flyttar til T for å sjekke tempustrekket – òg i undersetningar. Då blir skilnaden på hovud- og undersetningar at verbet flyttar – forbi setningsadverbialet – til C berre i hovudsetningar. Som nemnt lenger oppe er C «blokkert» av subjunksjonen i undersetningar, slik at verbet ikkje kjem lenger enn til T der (med unntak av i nokre *at*-setningar).

siske verda rundt oss er avgjerande for korleis vi tolkar og strukturerer røyndommen. Og sidan språkleg omgrepsdanning og kategorisering speglar den meir generelle, ikkje-språklege kategoriseringa i denne teorien, blir fysiske eller lokative språkuttrykk rekna som grunnleggande, og andre uttrykk avleidde av desse (Runde & Kristoffersen 2006: 15). Dette tankesettet har prega struktureringa av preposisjonsartiklane i NO i nyare tid, men ikkje i dei første banda.¹⁵

I Halmøy & Berg-Olsen (2012) blir det synet òg fremja at *som* har ei grunntyding, men ei tyding som er meir abstrakt enn den ovannemnde analysen av *til*. Dei opponerer mot at *som* er eit polysemt ord og fremjar den semantiske grunntydinga predikasjonspartikkel (jf. òg Bowers 1993; Åfarli & Eide 2001), som gjeld for all bruk av ordet. Kort sagt er *som* eit ikkje-verbalt kopula som tilskriv ein entitet (subjektet) ein eigenskap (predikatet), og dette er ei konstant og kontekstuavhengig tyding. Gjennom artikkelen analyserer dei det empiriske mangfaldet i dette lyset og syner med det at det som tradisjonelt er tolka som tydingsmangfald, i staden er kontekstuelt funderte *tolkingar* av den same tydinga. Bouchard (1995: 16–17) definerer dette som G(rammatisk)-semantikk (den invariante tydinga) og S(ituasjons)-semantikk (tolkingane). Tilfelle av polysemi har vi når det S-semantiske mangfaldet kan sporast tilbake på den same G-semantikken, og dette blir for han den mest prinsipielle måten å skilje polysemi frå homonymi på. Bouchard teiknar med dette ein grenseopp- gang mellom semantikk som er i eit ein-til-ein-forhold med den syntaktiske strukturen, og semantikk som ikkje er språkspesifikk, men relaterer til kunnskap om verda. Det siste vil somme beintfram kalle pragmatikk, og fleire vil avvise ei så klar grense mellom dei to nivåa (t.d. Jackendoff 1983). Ein hovudmotivasjon for Bouchard er å kartlegge den delen av semantikken som korresponderer med form. Å avvise eit skilje mellom den grammatisk relevante og den situasjonelle semantikken meiner han gjer forholdet mellom form og innhald vilkårleg, noko som legg opp til ein mykje mindre rigid argumentdistribusjon enn det som er tilfellet (Bouchard 1995: 22).

Dersom vi følger hypotesen om ein einsarta G-semantikk, får den gamle samanlikningskonjunksjonen (13a; *som* tyd. A i NO) spora den

15. Preposisjonen *av* (III av) i NO vart t.d. trykt i band 1 (1966), altså lenge før Langacker (1987). Men også *for* (IX for; trykt første gongen i band 3, hefte 1, 1989) har ein heilt annan struktur enn Runde & Kristoffersen forfektar.

same eigenskapstilordnande tydinga som det vi kan kalle relativsubjunksjonen (13b; *som* tyd. B i NO).

- 13) a. Dei fann han (...) som død (NO, tyd. A1a UT1)
 b. den stunda som eg var der (NO, tyd. B1)

I (13a) får småsetningssubjektet *han* tilordna eigenskapen *død* direkte gjennom det Halmøy & Berg-Olsen (2012) kallar ein fraseekstern predikasjon. I relativsetninga i (13b) «mettar» *som* relativsetninga, som er kjenneteikna av å ha ein tom posisjon (jf. NRG: 1047, 1054), med korrelatet *den stunda*. Denne predikasjonen omtalar Halmøy & Berg-Olsen som fraseintern. Både Runde & Kristoffersen (2006) og Halmøy & Berg-Olsen (2012) er viktige og nytenkande arbeid som har tatt den grammatiske leksikografien eit langt steg vidare i Noreg. Viktig var òg meldinga til Faarlund (2010) av NO (band 8), der det leksikografiske arbeidet vart vurdert kritisk frå grammatisk hald. Eg prøvde sjølv å følge opp denne meldinga ved å diskutere preposisjonskategorisering i ordbøker (Aa 2011), som var noko av det Faarlund kritiserte i NO. Vidare utover 2010-talet vart *med*, *på* og dels *i* diskutert meir prinsipielt i Aa (2013, 2015a), *mot* i Aa (2017a) og *opp* i Aa (2017b). I tillegg vart *å*-problemstillingar diskuterte heilt kort i Aa (2014), Askedal (2016) og Wetås & Aa (2017).

Preposisjonsoppdrag som *med*, *mot*, *mellom*, *opp* og *på* i NO, band 7 (2008) og 8 (2009), har ein grunnstruktur som minner om den Runde & Kristoffersen (2006) forfektar. Dei ovannemnde artiklane av Aa skil seg frå dei relevante preposisjonsoppdraga i NO ved at det blir argumentert for eit system som minner meir om Halmøy & Berg-Olsen (2012) sitt, dvs. at preposisjonane har ei abstrakt grunntyding som speglar all bruken. Til dømes blir det hevda at *med* sin G-semantikk er samanstilling, *på* sin er kontakt og *i* konteinar (Aa 2013; jf. Bouchard 1995: 13). Til skilnad frå Runde & Kristoffersen sin analyse blir G-semantikken hevda å vere meir abstrakt enn lokativ. Det vil seie at den fysiske konseptualiseringa er nettopp det første ikkje-språklege laget vi legg på, men G-semantikken er konstant og uavhengig av kontekstuelle vilkår (S-semantikk). Dette er vidare utprøvd i Aa (2018), der *med* blir diskutert som preposisjon og partikkel i G-semantisk perspektiv. Det overordna poenget i denne artikkelen er at all bruk av preposisjonen og partikkelen (dvs. all S-semantikk) er gjennomsyra av den same G-semantikken: samanstilling. Dette arbeidet

er ikkje direkte ordbokrelatert, men kan likevel sjåast på som ei vidare teoretisk og empirisk utprøving av perspektiva som er kortare greidd ut om i Aa (2013: 155–157).

Samla kan ein konkludere med at den leksikografiske praksisen og den leksikografisk-grammatiske litteraturen dei siste 15 åra har gått i to retningar: ei som er funksjonelt orientert etter Langacker (1987), og ei som spring ut av ein formell teori, særleg etter Bouchard (1995, 2002). Eg vil kome tilbake til det eg meiner er den leksikografiske vinsten av dette, i del 5.

4. Å og grammatiske ytterkantar

I møte med generativ litteratur kan ein somtid stusse over dei empiriske døma som dannar utgangspunktet for eit teoretisk resonnement. Eit slikt døme finn vi innleiingsvis i verbpartikkelklassikarane Kayne (1985) og Dikken (1995), jf. (14).

14) They made John out a liar.

Så langt eg veit, er dette eit døme ikkje alle engelske morsmålsbrukarar aksepterer (jf. Larsen 2014: 20, fn. 7; Aa 2020: 71, fn. 8). Men det er ikkje tilfeldig at diskusjonane hjå Kayne og Dikken spring ut av marginale konstruksjonar og er baserte på nokre få døme som tilsynelatande fell akkurat innanfor vs. utanfor akseptabilitetsgrensa. Metodisk er dette eit bevisst grep for å utforske kva den mentale grammatikken rommar. Og derfor er altså òg dei marginale ytterkantane, døme ein nesten aldri ser i bruk, teoretisk interessante og avgjerande. Ein slik inngang kan verke paradoksal for den meir empirisk funderte leksikografiske tradisjonen, der bruksfrekvens spelar ei rolle for kategoriane/tydingsbolkane som blir laga, og prototypiske døme illustrerer desse kategoriane. Grensene for mogleg språk kan synast mindre relevant. Likevel er leksikografien mangromma; *ord* vil ikkje berre seie ‘innhaldsord’. Ein skal dekke funksjonsorda òg, og då er strukturane som desse orda inngår i, det mest vesentlege å formidle. I leksikografien kallar ein dei nummererte og bokstaverte oppdelingane i ordartikkelen tydingsbolkar, men det kan synast misvisande særleg for funksjonsorda. Gitt at tydinga/G-semantikken er konstant, kan vi heller kalle dei tolkings- eller bruksvariantar (som hjå

Halmøy & Berg-Olsen 2012). Og blant desse bruksvariantane er altså dei marginale variantane prinsipielt like viktige; døma i (3), (5) og (6) er like viktige som døma i (1) og (2). Og då viser det seg nettopp at einskapleg status for ordet i alle samanhengar *ikkje* treng å vere så beintfram enkel som dagens offisielle subjunksjonskategori kan tyde på. Med andre ord: *Er verkeleg å ein subjunksjon?*

I den vidare diskusjonen skal vi særleg inkludere to typar data: 1) Døme der *å* ikkje tar infinitiv (og såleis truleg må forståast som VP-eks-tern, kanskje ein subjunksjon), og 2) døme der nærleiken mellom *å* og infinitiven er så påtrengande at det er vanskelegare å forsvare subjunksjonskategorien. Umiddelbart synest altså *å* så grammatisk heterogent at det ikkje er gitt at det soknar til éin ordklasse. Dersom ordet er rimeleg å kategorisere som polysemisk «på tvers av ordklassar» (Kinn 2007: 159), har vi med tilfelle av heterosemi å gjere (jf. Lichtenberk 1991). Tilsvarende er *som* brukt i grammatisk så ulike konstruksjonar at det passar i forskjellige av dei etablerte ordklassekategoriane. Den oppgitte ordklassen er derfor ikkje ei grammatisk og G-semantisk sameinande nemning; det er derimot *predikasjonspartikkel*. Kva uttrykker så *å*, gitt at det er det same ordet i dei ulike konstruksjonane?

Vi repeterer det kontrafaktiske dømet (3b) som (15).

15) Det skulle vore hyggeleg å møtt henne att (NO, tyd. B1b)

Slike kontrafaktivar med ei partisipial verbform representerer som nemnt ein veletablert konstruksjon i norsk. Det er openbert vanlegare med splitta enn ikkje-splitta infinitivkonstruksjonar, og splittinga er vanlegare i dei partisipiale variantane òg. I splitta (16a) kan vi gå ut frå eit «høgt» *å*, dvs. i C. Kombinasjonen *ikkje + å* kontrafaktivt partisipp er vanskelegare å finne autentiske døme på. I (16b) har vi inkludert eit døme der partisippet ikkje er kontrafaktivt, og frå eit normativt hald er det endå meir nærliggande å gå ut frå ein utelaten infinitiv her.

- 16) a. det [ville] vore unaturleg **å ikkje trykt** ein faksimile for å illustrera kva saka gjaldt (*Dag og Tid* 2006; *Nynorskorpuset*).
- b. Nissedal kommune har ved fleire høve fått kommentarar frå Fylkesmannen for **ikkje å hatt** vaktberedskap i eit så stort hytteområde (*Vest-Telemark blad* 2006; *Nynorskorpuset*).

Sjølv om det er vanskeleg å finne døme på typen (16b), er konstruksjonen fullt mogleg innanfor norsk grammatikk. I skrift er døma kanskje få sidan dei som er normativt opptatt av å ikkje splitte i første omgang, vil vere tilsvarande opptatt av at bakom *å* skal det følge ei infinitivsform. I tale er splitting mykje vanlegare enn ikkje-splitting, og (16b) blir derfor «dobbelt marginal». I tillegg er talespråkkorpusa sjølvstøtt mykje mindre enn skriftspråkkorpusa, slik at sjansane for finne munnlege kontrafaktiske ikkje-splittdøme samla er små. I praksis får vi derfor eit *å* langt framme (eller høgt oppe; i C) i setninga i kombinasjon med partisipp. Men eit *å* lenger bak i setninga (eller lågare; i T) + partisipp er stadig mogleg norsk grammatikk.

(4a) = (17) syner at kontrafaktiven må forståast som finitt i somme samanhengar, sjølv om han ikkje er det i kombinasjon med *å*.

17) Da _Cfått du en anna opplevels (Ommeren 2010).

Lik infinitivssetningar må vi rekne *å*-setninga i (15) som infinitt, og det er rimeleg å gå ut frå at det nettopp er eit generelt infinitt trekk *å* er assosiert med. Åfarli & Eide (2003) og Faarlund (2015, 2019) har alt synt at *å* ikkje kan forståast eintydig som ein subjunksjon, noko som altså òg er tilfellet når verbforma ikkje står i infinitiv. Om ein reknar med at setningsadverba kan adjungerast både til TP og VP, kan ein gjere greie for både splitt og ikkje-splittdøme med *å* generert i T (Faarlund 2015: 4). Det generelle infinitte trekket er såleis T-assosiert. Likevel finn Faarlund historiske argument for at *å* må kunne kopierast til C. Norrønt *at* var eintydig subjunksjon (Faarlund 2015: 5–6), og likeins ser ein med døma i (6) ovanfor at ikkje berre setningsadverbial, men *å* har to moglege posisjonar, som i (18) = (6c).

18) [_{CP} [_C *å* [_{TP} faktisk [_{TP} PRO [_{T<-FIN>} <*å*> [_{VP} ... ha ...]]]]]]]

I denne analysen vil då den nedste kopien normalt strykast; skilnaden på splitta og «doble» infinitivar er nettopp stryking vs. bevaring av kopien i T. Teoretisk kan ei slik sameint behandling vere å føretrekke; dei strukturelle skilnadene dannar ikkje då åleine grunnlag for at ordet treng å dobbelspesifiserast i leksikon.

Sjølv om dobbelkonstruksjonen gjerne er for uformell til å bli inkludert i dei normerande ordbøkene, kan ein ikkje sjå forbi han når ein skal

konkludere teoretisk om statusen til *å*. Han bidrar dessutan til ei meir einskapleg teoretisk forståing; den «offisielle» kategorien subjunksjon dekker ikkje ordets mest grunnleggande eigenskapar. I botnen er eg samd med Faarlund (2015) i at kopieringsteorien dekker den moderne norske *å*-empirien – òg når vi inkluderer kontrafaktivane, som Faarlund ikkje omtalar. Ubøyelege småord utan etablert ordklassetilhøyrse kallar vi *partiklar* (jf. tyd. 2 av *partikkel* i NOB), og sidan *å* er assosiert med eit generelt infinitt trekk i T, er den deskriptivt best eigna nemninga *infinittheitspartikkel*. Vi kan gå ut frå at infinittheitstrekket òg blir sjekka i *å*-konstruksjonar utan verb, jf. (7) lenger oppe.

Eit alternativ er likevel å forstå *å* som prinsipielt heterosemisk, og at ordet kan ha ulik status i ulike konstruksjonar og på tvers av dialektsystem. I så fall er det ei større empirisk oppgåve å kartlegge kva som er godtakande av meir marginale konstruksjonar i ulike talemål.

Ein finn òg tilfelle med setningsadverbial både før og etter *å*, jf. (19) frå *Leksikografisk bokmålskorpus* (Fjeld, Nøklestad & Hagen 2020).¹⁶

- 19) Sjefene på skips- og luftfartøyer er for eksempel pålagt **ikke** å **bevisst** forstyrre sambandssystemene for motparten.

Dette er mogleg å gjere greie for ved å gå ut frå at *bevisst* er adjungert til verbfrasen (VP) og *ikke* til tempusfrasen (TP) (jf. strukturane i (11) lenger oppe). Dersom ein skal argumentere for at *å* likevel står i C i (19), må ein godta at *å*-infinitivar skil seg prinsipielt frå *at*-setningar ved at førstnemnde *kan* ha nokre adverbial adjungert til subjunksjonsfrasen (CP). I så fall er CP-en i *å*- vs. *at*-setningar ulik på fleire måtar enn med omsyn til finittheit. Eg hallar sjølv mot at *å* er basegenerert i T, slik Faarlund (2015) hevdar. Då er *å* først og fremst assosiert med infinittheit i T, men *kan* innta C-posisjonen ved kopiering. Å markere infinittheit er altså *å* sin G-semantiske eigenskap, uavhengig av om ordet inntar ein syntaktisk posisjon som subjunksjon eller ikkje. Moglegheita til å «bli subjunksjon» gjer nettopp at ordet kan kategoriserast som heterosemisk, men utan at det rokkar ved den ordklassenøytrale nemninga infinittheitspartikkel.

Prinsipielt er det då ikkje noko i vegen for at *å* si ordklassetilhøyrse er ulik i ulike dialektsystem, t.d. at ordet oftare/lettare kan realiserast på subjunksjonsplassen i nokre dialektar enn andre. Ein skriftspråkleg kon-

16. Takk til eine fagfellen, som bringa dette dømet på bane.

sekvens bør i så fall vere at all slik variasjon er godtakande grammatikk i nynorsk òg. Dersom dialektgrammatikkar skal spele ei rolle i nynorsk, men t.d. i mindre grad i bokmål, bør ein nettopp kunne opne for at eit ord kan vere heterosemisk i nynorsk utan at det med naudsyn er det i bokmål. Slik variasjon bør dermed òg inkluderast i normative grammatikkar og ordbøker.

Å generalisere infinittheitspartikkelen til éin av dei ti konvensjonaliserte ordklassane er ikkje noko vidare poeng i, slik det heller ikkje er for predikasjonspartikkelen *som* (jf. Halmøy & Berg-Olsen 2012: 17–18). Det viktigaste vitskaplege poenget må vere å generalisere på empirisk mest mogleg haldbar måte (altså som infinittheitspartikkel i tilfellet *å*). I neste del blir det foreslått korleis slike generaliseringar kan formidlast i leksikografien.

5. Overordna ordbokproblem

Som nemnt i 3.2 har preposisjonsartiklane i NO særleg i 2014-prosjektet (dvs. etter 2002) gått i retning av å få ein «kognitivt» fundert struktur i tråd med den Runde & Kristoffersen (2006) fremjar. Den typiske disposisjonen i preposisjonsartiklane er at dei først har ein lokativ bolk (A), ein temporal bolk (B) og deretter ulik abstrakt bruk (C), før partikkel-samband følger anten seinare i artikkelen eller i ein separat adverbartikkel (pga. gamal ordklasseinndeling). Dette gjeld òg dei ovannemnde preposisjonsartiklane frå NO, band 7 og 8, sjølv det er forfekta eit litt anna syn i artiklane av Aa nemnde i 3.2. Skulle ein følge fullt ut synet i desse artiklane, burde ein bruke den første overordna tydinga til å presentere den best eigna samla kategorien og G-semantikken. Det ville krevje eit nivå over stor bokstav A, B, C osv., som er S-semantiske kategoriar. Det næraste føredømet ein kjem ein slik struktur i leksikografisk funksjonsordformidling i dag, er nettopp av *II som* i NO, band 10. For *å* sitt vedkomande må det innebere at rolla som infinittheitspartikkel blir løfta opp og fram i ordbokoppslaget. Det er det som verkar å gjennomsyre all bruken av *å*, sjølv om den syntaktiske distribusjonen (og såleis kanskje ordklassane) varierer.

Ein ordbokartikkel som er teoretisk strukturert «ovanfrå og ned» (jf. Runde & Kristoffersen 2006), vil gi det beste oversynet over bruksmangfaldet så lenge G-semantikken er godt postulert og S-semantikken er ka-

tegorisert i «rimelege» bolkar. Ein reint materialstyrt «nedanfrå og opp»-struktur får ikkje formidla kva som er meir grunnleggande enn noko anna, og vil med naudsyn òg bli ein artikkel som er vanskeleg å forhalde seg til som brukar. Det er berre å slå opp på preposisjonsoppslag i dei første NO-banda (t.d. *av* og *for*) for å få stadfesta dette. Motsett kan ei ulempe med den teoretisk drivne strukturen vere om ein lagar for rigide bolkar, slik at det blir påfallande og mange empiriske døme som ikkje passar heilt inn, og som anten blir fremja som spesielle «undertydingar» eller (bevisst) oversette. Ei normerande ordbok må likevel sjå forbi ein heil del av bruken, og då er den teoridrivne formidlinga tvillaust den ryddigaste (jf. Aa 2013: 157; 2015a: 122). All S-semantikken kan ikkje ein-gong dokumentasjonsordbøker gjere greie for. Derfor er det overordna å formidle ein tydeleg og predikerande struktur. For dei normerande ordbøkene, som i større grad enn dokumentasjonsordbøkene konsentrerer seg om hovudmønster (og der bruksfrekvens spelar ei endå større rolle), er ein predikerande struktur desto viktigare. Med det vil ein legge føringar for det som ikkje er eksplisitt sagt (jf. Aa 2013: 151–152). Funksjonsordartiklane får på denne måten nokre likskapstrekk med t.d. føreleddsartiklar gjennom at dei er «opne» og har innbaka unemnd, men (vonleg) predikerbar empiri. Å formidle ein open og predikerande struktur til både ekspertar og lekfolk er ei stor oppgåve som set krav til leksikografen. Det kan fort vere ei pedagogisk fallgruve å legge *for* stor vekt på ytterkantane òg, som kan både villeie og forvirre. Men eg trur at ein kan gjere lurt i å vise fram noko av den meir marginale grammatikken anten litt perifert i ordartikkelen eller gjennom undertydingar (eller liknande) i dei mest nærliggande tydingsbolkane.

Kva med ordklasseføring? Funksjonsorda er det ikkje alltid greitt å plassere i éin ordklassekategori, slik Halmøy & Berg-Olsen (2012) syner med *som*. *Som* er kategorisert som konjunksjon i NO, men er sjølv sagt mykje brukt som relativsubjunksjon òg (men subjunksjonar er ikkje ein eigen ordklasse i NO). Kanskje kunne ein ønske seg ei revitalisering av ei gamal løysing som ein brukte tidlegare, nemleg å liste opp alle ordklassane ordet tangerer, fremst i oppslaget. Til oppslaget *IX for* i NO, band 3, står det «prep, adv, konj». Ein måte å kategorisere på er gjennom ordklassetilhøyrse, men for funksjonsorda kan det vere meir hemmande enn oppklarande. Og *å* er altså eit tilfelle der verken den tidlegare (infinitivmerke) eller nyare (subjunksjon) ordklassen dekkjer heile bruken. Viss ein avgrensar seg til å føre opp éin ordklasse, vil denne gi nokre

galne føringar uansett. Men ei overordna G-semantisk skildring ville i det minste bøtt på skaden.

6. Avrunding

Denne artikkelen har hatt to formål: å kaste lys over empiri som fortel oss om statusen til «infinitivsmerket» *å* og å diskutere korleis dette og liknande grammatiske problem (ved funksjonsord) kan formidlast i ordbøker. Eg har særleg lagt vekt på synkrone *å*-data (både skriftlege og munnlege), men inkludert diakrone perspektiv. *Å* kan stå både på subjunksjonsplassen (C) og i setningas «midtfelt» (T), og det kan innleie meir enn infinitivar. Verken «subjunksjon» eller «infinitivsmerke» er derfor heilt dekkande for all bruken av ordet i dag. Eg har i staden foreslått den ordklassenøytrale nemninga *infinittheitspartikkel*.

Parallelt med at *å*-forskinga har skote fart i dette tusenåret, har grenselandet mellom lingvistik og leksikografi òg vorte utforska. Medan prototypisk bruk er viktig å formidle i leksikografien, spelar marginale konstruksjonar ei viktig rolle i grammatikken. Eg har argumentert for at òg sistnemnde har ein viktig plass i den grammatiske leksikografien, og ikkje berre kan avfeiast som normativt feil. I formidlinga av funksjonsord må leksikografien vere språkteoretisk fundert, og dei relevante ordbokartiklane bør ha ein predikerande struktur (både av teoretiske og formidlingsmessige grunnar). Etter mitt skjøn er den beste måten å gjere det på å postulere ein G-semantikk som gjennomsyrrer all bruken av ordet (S-semantikken). Den mest grunnleggande eigenskapen til *å* i denne samanhengen er å markere generell infinittheit.

Litteratur

- Adger, David. 2003. *Core syntax. A minimalist approach*. Oxford: Oxford University Press.
- Askedal, John Ole. 2016. Anmeldelse av *Norsk Ordbok* bind 12 – med noen betraktninger omkring verket i sin helhet. *Lexico-Nordica* 23, 185–205.

- Bjorvand, Harald, Even Hovdhaugen & Hanne Gram Simonsen (red.). 1982. *Språkvitenskap. En elementær innføring* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bouchard, Denis. 1995. *The semantics of syntax. A minimalist approach to grammar*. Chicago: The University of Chicago Press.
- . 2002. *Adjectives, number and interfaces. Why languages vary*. Oxford: Elsevier Science.
- Bowers, John. 1993. The Syntax of Predication. *Linguistic Inquiry* 24, 591–656.
- Bye, Patrick, Trond Trosterud & Øystein Vangsnes. 2003. *Språk og språkvitenskap. Ei innføring i lingvistikk*. Oslo: Samlaget.
- Dikken, Marcel den. 1995. *Particles. On the syntax of verb-paricle, triadic and causative constructions*. Oxford: Oxford University Press.
- Eide, Kristin Melum. 2005. *Norwegian modals*. Berlin: Walter de Gruyter.
- . 2011. The ghost of the Old Norse subjunctive: the Norwegian subjunctive participle. *Groninger Arbeiten zur germanistischen Linguistic*, 52(3), 1–28.
- Fanselow, Gisbert, Caroline Féry, Ralf Vogel & Matthias Schesewsky. 2008. Gradience in Grammar. I: *Gradience in Grammar. Generative Perspectives*, red. Gisbert Fanselow, Caroline Féry, Ralf Vogel & Matthias Schesewsky, 1–21. Oxford: Oxford University Press.
- Fjeld, Ruth Vatvedt, Anders Nøklestad & Kristin Hagen. 2020. Leksikografisk bokmålskorpus (LBK) – bakgrunn og bruk. I *Leksikografi og korpus. En hyllest til Ruth Vatvedt Fjeld, Oslo Studies in Language* 11(1), red. Janne Bondi Johannessen & Kristin Hagen, 47–59.
- Faarlund, Jan Terje. 1988. *Morfologi. Bøyingssystemet i nynorsk og bokmål*. Oslo: Samlaget.
- . 1995. *Morfologi. Bøyingsystemet i nynorsk og bokmål* (2. utg.). Oslo: Samlaget.
- . 2003. Reanalyse og grammatikalisering i norske infinitivkonstruksjoner. I: *Språk i endring. Indre norsk språkhistorie*, red. Jan Terje Faarlund, 57–79. Oslo: Novus forlag.
- . 2005. Grammatikalisering og degrammatikalisering i norske infinitivkonstruksjoner. I: *Grammatikalisering og struktur*, red. Lars Heltoft, Jens Nørgård-Sørensen & Lene Schøsler, 85–100. København: Museum Tusulanums Forlag.

- .2010. [Melding av] Norsk Ordbok, band VIII. *Lexico Nordica* 17, 313–320.
- . 2015. The Norwegian infinitive marker. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 95, 1–10.
- . 2019. *The syntax of Mainland Scandinavian*. Oxford: Oxford University Press.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Garbacz, Piotr. 2010. *Word order in Övdalian: a study in variation and change*. Doktoravhandling, Lunds universitet.
- Gram Simonsen, Hanne, Rolf Theil Endresen & Even Hovdhaugen (red.). 1988. *Språkvitenskap. En elementær innføring* (3. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Halmøy, Madeleine & Sturla Berg-Olsen. 2012. I leksikografiens periferi – tydingsbeskriving av *som* i *Norsk Ordbok*. *Lexico-Nordica* 19, 17–38.
- Holmberg, Anders & Christer Platzack. 1995. *The role of inflection in Scandinavian syntax*. Oxford: Oxford University Press.
- Hovdhaugen, Even (red.). 1976. *Språkvitenskap. En elementær innføring* (1. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Jackendoff, Ray. 1983. *Semantics and cognition*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Kayne, Richard. 1985. Principles of particle constructions. I: *Grammatical Representation*, red. Jacqueline Guéron, Hans-Georg Obenhauer & Jean-Yves Pollock, 101–140. Dordrecht: Foris.
- Kinn, Torodd. 2007. Den historiske utviklinga til ord på *-vis*. *Maal og Minne* 2 (2007), 158–186.
- Langacker, Ronald. 1987. *Foundations of cognitive grammar: Theoretical prerequisites (vol. 1)*. Stanford: Stanford University Press.
- Larsen, Darrell. 2014. *Particles and particle-verb constructions in English and other Germanic languages*. Doktoravhandling, University of Delaware.
- Lichtenberk, Frantisek. 1991. Semantic change and heterosemy in grammaticalization. *Language* 67, 475–509.
- Myrvoll, Klaus Johan. 2005. [Melding av] *Språk i endring. Indre norsk språkhistorie*, red. Jan Terje Faarlund. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 23 (2), 271–281.

- Mørck, Endre. 2019. Infinitivsmerkets status i mellomnorske kontrollkonstruksjoner. *Maal og Minne* 2 (2019), 101–144.
- Newmeyer, Frederick. 1998. *Language form and language function*. Cambridge, MA: MIT Press.
- . 2005. *Possible and probable languages. A generative perspective on linguistic theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Nordgård, Torbjørn & Tor Anders Åfarli. 1990. *Generativ syntaks. Ei innføring via norsk*. Oslo: Novus.
- Norsk språkråd. 2005. Grammatiske termer til bruk i skoleverket. Tilråding fra Norsk språkråd og Utdanningsdirektoratet. Lasta ned frå <https://www.sprakradet.no/localfiles/gramterm.pdf>
- Ommeren, Rikke van. 2010. «Ja, jøi la an på å tåla oppdaling, ja»: En sociolingvistisk studie av språklige praksisformer blant voksne innvandrere i Oppdal. Masteroppgåve, NTNU.
- Runde, Ålov & Kristian Emil Kristoffersen. 2006. Preposisjonen til mellom lingvistisk teori og leksikografisk praksis. *Norsk lingvistisk tidskrift* 24 (1), 3–25.
- Rønhovd, Jarle. 1993. *Norsk morfologi*. Oslo: Gyldendal.
- Sandøy, Helge. 1991. Attraksjon av supinum i færøysk og norsk. *Danske folkemål* 33, 251–262.
- Schütze, Carson. 2010. Linguistic evidence and grammatical theory. *WIREs Cognitive Science* (2), 206–221.
- Teleman, Ulf. 2004. [Melding av] *Språk i endring. Indre norsk språkhistorie*, red. Jan Terje Faarlund. *Maal og Minne* 2004, 122–126.
- Theil Endresen, Rolf. 1988. Morfologi. I: *Språkvitenskap. En elementær innføring* (3. utg.), red. Hanne Gram Simonsen, Rolf Theil Endresen & Even Hovdhaugen, 76–140. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wetås, Åse & Leiv Inge Aa. 2017. Museale betraktningar av eit moderne ordbokverk – tilsvar til John Ole Askedal si melding av *Norsk Ordbok*. *Lexico-Nordica* 24, 289–300.
- Aa, Leiv Inge. 2011. Partiklar inn i ordbøkene? Om tradisjonell og nyare kategorisering av preposisjonar. *Lexico Nordica* 18, 149–166.
- . 2013. Er ordbøker lingvistiske nok? Om preposisjonssemantikk og ein grammatisk basis for ordboksartiklar. *Lexico Nordica* 20, 145–163.
- . 2014. Å ikkje akte infinitivsmerket. I: *Frå A til Å. Veneskrift til Dagfinn Worren på 70-årsdagen 28. desember 2014*, red. Olaf Almenningen, Oddrun Grønvik, Helene Urdland Karlsen, Andreas Tandberg, Lars S. Vikør & Åse Wetås, 135–138: Oslo: Novus.

- . 2015a. Mangfold og einskap med preposisjonar – og vitskaplege krav til moderne ordbøker. I : *Ivar Aasen ute og heime – om moderne språkdokumentasjon etter Ivar Aasen*, red. Jan Ragnar Hagland & Åse Wetås, 110–125. Trondheim: *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter* 1/2015.
- . 2015b. Metodologiske og teoretiske problem for generative dialektologar. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 33 (2), 121–128.
- . 2017a. Godt mot, Olaf! I: *I teneste for nynorsken. Heidersskrift for Olaf Almenningen 70 år*, red. Knut E. Karlsen, Dagfinn Rødningen & Håvard Tangen, 233–244. Oslo: Novus.
- . 2017b. Går artikkelen opp? I: *Målreising og morsmålsdokumentasjon. Heidersskrift til Oddrun Grønvik ved 70-årsleitet*, red. Bjørghild Kjelsvik, Christian-Emil S. Ore, Lars S. Vikør, Åse Wetås & Dagfinn Worren, 173–186. Oslo: Novus.
- . 2018. Preposisjonen og partikkelen *med* som samanstillar. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 36 (1), 139–159.
- . 2020. *Norwegian verb particles*. Amsterdam: John Benjamins.
- Åfarli, Tor Anders. 1997. *Syntaks. Setningsbygning i norsk*. Oslo: Samlaget.
- . 2019. Syntaks: overordna leddstillingsvariasjon. I: *Språket som system: norsk språkstruktur*, red. Heidi Brøseth, Kristin Melum Eide & Tor Anders Åfarli, 203–230. Bergen: Fagbokforlaget.
- Åfarli, Tor Anders & Kristin Melum Eide. 2001. Predication at the Interface. *ZAS Papers in Linguistics* 26, 35–59. Doi: <https://doi.org/10.21248/zaspil.26.2001.137>
- . 2003. *Norsk generativ syntaks*. Oslo: Novus.
- Aasen, Ivar. 1864. *Norsk Grammatik*. Christiania: Mallings.

Ordbøker og andre empiriske kjelder

- NO = *Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet*. <http://no2014.uib.no>
- . 1966. Band 1, hovudred. Alf Hellevik. Oslo: Samlaget.
 - . 1989. Band 3, hefte 1. Oslo: Samlaget.
 - . 1994. Band 3. Oslo: Samlaget.
 - . 2008. Band 7, hovudred. Oddrun Grønvik, Laurits Killingbergtrø, Lars S. Vikør & Dagfinn Worren. Oslo: Samlaget.

- . 2009. Band 8, hovudred. Oddrun Grønvik, Lars S. Vikør & Dagfinn Worren. Oslo: Samlaget.
 - . 2012. Band 10, hovudred. Oddrun Grønvik, Lars S. Vikør & Dagfinn Worren. Oslo: Samlaget.
 - . 2016. Band 12, hovudred. Oddrun Grønvik, Helge Gundersen, Lars S. Vikør & Dagfinn Worren. Oslo: Samlaget.
- BOB = *Bokmålsordboka*. Henta frå <https://ordbok.uib.no>
NOB = *Nynorskordboka*. Henta frå <https://ordbok.uib.no>
Nynorskorpuset. <http://no2014.uib.no/korpuset>
SA = *Setelarkivet til Norsk Ordbok*. Henta frå <http://usd.uib.no/perl/search/search.cgi?tabid=436&appid=8>
Aasen, Ivar. 1850. *Ordbog over det norske Folkesprog*. Kristiania: Werner & Comp.
–. 1873. *Norsk Ordbog med dansk Forklaring*. Christiania: Malling.

English abstract

The article has two main purposes: to map the theoretical status of the Norwegian «infinitive marker» *å* ‘to’ and to discuss the inclusion of linguistic theories in dictionary entries. Over the last 20 years, *å* ‘to’ has been investigated thoroughly diachronically and synchronically. There is some consensus about its change of status from complementizer in Old Norse to verbal clitic in early Modern Norwegian and back to complementizer in later Modern Norwegian. The synchronic complementizer status is criticized here, and a lower infinite particle is suggested. The last 15 years, linguistic theories have also entered Norwegian lexicography and made their impact on functional word entries. Principles for the lexicographic presentation of *å* ‘to’ and other functional words are discussed and evaluated. Essentially, a dictionary entry which is accurate enough, but adequately open, is pursued, in order to predict empirical facts which are not explicitly mentioned in the dictionary.

Leiv Inge Aa
Noregs teknisk-naturvitskapelege universitet
Institutt for lærarutdanning
NO-7491 Trondheim
leiv.inge.aa@ntnu.no